

УДК [005.336.2:167]:378

ЄВГЕНІЯ ДІДЕНКО

Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка

ДОСЛІДНИЦЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ТОВАРОЗНАВЦЯ-ЕКСПЕРТА: АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ

У статті розкрито зміст поняття «дослідницька компетентність», висвітлено особливості організації науково-дослідної роботи та її роль у процесі формування дослідницької компетентності у практиці професійної підготовки майбутніх товарознавців-експертів. Також розглянуті погляди науковців на процес формування дослідницької компетентності.

***Ключові слова:** науково-дослідна робота, професійна діяльність, дослідницька компетентність, майбутні товарознавці-експерти.*

Постановка проблеми. За останні роки система вищої освіти України зазнала значних трансформацій, що були спричинені інтенсивним розвитком інформаційного суспільства і стрімкими змінами соціально-економічної ситуації у країні та світі. Упровадження інноваційних технологій у навчальний процес вищої школи все більше привертає увагу науковців до проблеми фахової підготовки майбутніх фахівців, що є однією з передумов інтеграції України в європейське співтовариство. Процес реформування вищої освіти включає комплекс нововведень, необхідних для оновлення змісту навчання, спрямованого на розвиток ключових компетентностей майбутніх фахівців, оволодіння якими матиме вирішальне значення при розв'язанні можливих проблем у ситуаціях подальшої професійної діяльності, соціального та повсякденного життя.

Питанню підготовки висококваліфікованого фахівця науковці надають все більш вагомого значення. Пріоритетним у процесі підготовки спеціаліста, що володіє набором необхідних професійних компетентностей, є його зорієнтованість на фундаментальні знання, тісний зв'язок теорії з практикою, прагнення до професійного саморозвитку та самореалізації, вміння творчо мислити й володіти методами дослідницької діяльності. Реалізація цих положень можлива за умов підвищення рівня наукової підготовки студентів, оскільки ґрунтовні знання та дослідницькі вміння забезпечують формування цілісної особистості, творчої індивідуальності майбутнього фахівця з широким світоглядом, власною точкою зору та низкою необхідних професійних якостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відповідно до переліку ключових компетентностей як освітнього результату, що було визначено під час симпозиуму Ради Європи, названі дослідницькі, як необхідні складові професійної діяльності в сучасному суспільстві. На даному етапі розвитку педагогічної науки все більше науковців цікавлять питанням вивчення процесу формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців.

Методологія і методи формування дослідницької компетентності охарактеризовані в роботах С. Білих, Е. Бережної, В. Богословського, Н. Гафурова, В. Загвязінського, Н. Ільїної, В. Краєвського, О. Новикова, Т. Сальникової, А. Шаповалова, Е. Шашенкової, Т. Шипілової та ін. Проблема формування готовності студентів до дослідницької діяльності вивчали А. Кірсанов, І. Лернер, Р. Низамов, Н. Нікандров, Я. Пономарьов, Н. Посталюк, Ф. Ратнер, А. Савенков, А. Третякова, Т. Шамова та ін. Психолого-педагогічні основи дослідницької діяльності студентів

розкриті в працях С. Архангельського, В. Андреева, Ю. Бабанського, Е. Бершадської, М. Бершадського, Н. Важевського, В. Давидова, В. Розумовського, В. Синенко, Е. Титова, М. Фірсова, А. Хуторського, І. Чечель та інших. Теоретичні ідеї організації дослідницької діяльності студентів представлені в роботах Р. Атаханова, Ю. Бабанського, Е. Бережної, Н. Гафурової, Р. Гільмеевої, Л. Горбунової, В. Загвязінського, Н. Ільїної, В. Краєвського, А. Леонтович, А. Новикова, А. Обухів, А. Піскунова, В. Полонського та ін.

Серед дисертаційних досліджень можна виокремити роботи, у яких акцентовано увагу на ролі дослідницької компетентності в професійній підготовці педагога (О. Лекашевич, С. Маркова, З. Обліцова та ін.), формуванні науково-дослідницької компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у вищих військових навчальних закладах (І. Бец); формуванні дослідницької компетентності бакалаврів педагогічної освіти в умовах інформаційно-комунікаційного середовища (Г. Скорнякова). Окрім того, науковці у своїх дослідженнях торкалися проблем формування педагогічної дослідницької компетентності магістрантів (В. Климентьєва); розвитку дослідницької компетентності студентів ВНЗ в умовах ступеневої освіти (С. Лукашенко); формуванні дослідницької компетентності студентів в умовах проектного навчання (А. Губайдуллін); формуванні дослідницької компетентності майбутнього вчителя хімії (О. Бабенко, Н. Буринська, Л. Бурчак, Л. Величко, Н. Лукашова, О. Максимов, П. Самойленко, В. Староста, С. Стрижак, Н. Чайченко, Н. Шиян, О. Ярошенко та ін.).

Ряд дисертаційних робіт присвячено удосконаленню підготовки фахівців у галузі товарознавства та комерційної діяльності (В. Апопій, Г. Багрій, Л. Карташова, С. Кожушко, Т. Крамаренко, О. Куклін, С. Мороз, Е. Морозова, Н. Ніколкіна, Ф. Панкратов, Ф. Половцева, Т. Русецька, С. Симчук, Р. Хайруллін, Р. Хизрич).

Водночас, аналіз наукової літератури показав, що питання формування дослідницької компетентності майбутніх товарознавців-експертів не було предметом окремого дослідження і залишається неопрацьованими як в теоретичному, так і практичному аспектах.

Мета статті – з'ясувати особливості формування дослідницької компетентності у процесі професійної підготовки студентів на прикладі майбутніх товарознавців-експертів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах навчання у вищій школі необхідність поєднання навчального процесу з дослідницькою діяльністю студентів є важливим фактором у процесі професійної підготовки висококваліфікованого фахівця з широким світоглядом. За словами В. Брюховецького, лише в університеті можливо створити такі умови, в яких людина збагне свій талант і самореалізується як особистість [1, с. 2]. Під час здійснення науково-дослідної діяльності відбувається активізація процесів самореалізації, що позитивно впливає на процес формування особистості дослідника.

Для нашого дослідження це завдання набуває важливого значення, адже залучення майбутніх товарознавців-експертів до наукових досліджень під час професійної підготовки має позитивний результат у процесі становлення фахівців зі сформованою дослідницькою компетентністю, яка забезпечить їм значні переваги та успіх у обраній професії.

Переходячи до аналізу змісту поняття «дослідницька компетентність майбутніх товарознавців-експертів», на нашу думку, перш за все слід дослідити базові дефініції: «діяльність», «дослідницькі вміння», «дослідницька діяльність», «дослідницька компетентність».

Прийнято вважати, що дослідницька діяльність є діяльність, яка характеризується спрямованістю на отримання нових знань. Вона служить способом активного пошуку,

побудови знань, формування нового досвіду. Дослідницьку діяльність диференціюють на науково-дослідну та навчально-дослідну: науково-дослідна діяльність характеризується об'єктивною новизною знань; навчально-дослідна діяльність організовується педагогом, новизна знань тут суб'єктивна (А. Леонтович). З метою розвитку діяльнісного підходу, сучасні науковці (І. Зимня, В. Краєвський, А. Хуторський) звертаються до його інтеграції з компетентнісним підходом. Це зумовлено тим, що компетентнісний підхід більшою мірою направлений на конструювання надпредметного змісту, формування діяльності, у тому числі дослідницької; і в меншій – на засвоєння знань з предмета. Суть цієї інтеграції, згідно концепції А. Леонтьєва: індивідуальна практика – компетентність.

Чимало науковців (А. Вербицький, І. Зимня, А. Маркова та ін.) вважають, що люба компетентність перебуває у взаємозв'язку з діяльністю і проявляється через набуття практичного досвіду у цьому виді діяльності.

Питання діяльності є важливою проблемою психолого-педагогічних досліджень і вивчається значним колом наук (філософія, фізіологія, соціологія, психологія тощо). У переважній більшості термін «діяльність» визначають як працю, роботу, активність і поведінку. Із позицій С. Рубінштейна, діяльність насамперед характеризується такими особливостями: виконувати діяльність притаманно виключно суб'єкту (тобто людині, а не тварині і не машині), точніше, суб'єктам, що здійснюють спільну діяльність [6, с. 41]. Відомий науковець О. Рогозіна у своєму дослідженні поняття «діяльності» розкриває як сукупність дій об'єкта, які спрямовані на зміну навколишнього світу та виробництво об'єктивного продукту матеріальної та духовної культури. Вона наголошує на тому, що спочатку діяльність є практичною та матеріальною, а вже у процесі розвитку перетворюється на теоретичну [5, с. 33].

Переважна більшість науковців вважає, що дослідницька діяльність є особливим видом діяльності особистості (стосовно нашого проблемного питання – видом діяльності товарознавця-експерта). Особливий інтерес для нас представляє поняття дослідницької діяльності, запропоноване І. Зимньою, як специфічна діяльність людини, що регулюється свідомістю особистості, її активною позицією, направленою на задоволення інтелектуальних потреб, продуктом якої є нові знання, які відповідають поставленій меті.

Важливою для нас є думка Н. Гловин, яка розглядає дослідницьку діяльність як один з основних шляхів забезпечення високого рівня підготовки студентів до подальшої професійної діяльності. Вона вважає, що принцип інтеграції наукової праці з навчальною в умовах нового інформаційного суспільства та науково-технічної революції стає важливим фактором формування майбутнього фахівця. Причому, аналіз нормативних документів вказує на те, що на сьогодні навчально-дослідницька та науково-дослідницька діяльність не є засобом всебічного розвитку окремої передової ланки студентської молоді, а є засобом підвищення якості підготовки всіх студентів до подальшої успішної професійної діяльності. [2, с. 89].

Чимало діячів науки у своїх дослідженнях доводять, що такий підхід до організації навчального процесу має позитивні результати при формуванні самостійності, творчого мислення студентів, позитивно впливає на розвиток дослідницьких умінь, дає можливість майбутнім фахівцям проявити себе у навчальній, науковій, а далі – й у професійній діяльності. Окрім того, організація дослідницької діяльності позитивно впливає на індивідуальний розвиток студента через більш якісне спілкування з викладачем.

Чимало дослідників звертають увагу на характеристики, через які проявляється суть дослідницької діяльності: мотивованість, ціленаправленість, предметність, змістовність, активність креативність. (І. Зимня, В. Краєвський, Т. Сальникова та ін.)

Не менш важливим етапом роботи є визначення сутності поняття «дослідження» (досить часто його вживають у рамках таких словосполучень, як «наукове дослідження» і «педагогічне дослідження»). Більшість науковців під цим поняттям розуміють процес і результат наукової (науково-дослідницької) діяльності. Під дослідженням у галузі педагогіки прийнято вважати процес і результат наукової діяльності, спрямованої на отримання нових знань і закономірностей процесів навчання та виховання, їх структури і механізмів, теорії й методики організації навчально-виховного процесу, його змісту, організаційних методів та прийомів.

Основним завданням дослідницької діяльності студентів у процесі навчання є формування логічного мислення, опанування принципами й методиками наукових досліджень, умінь самостійно проводити експериментальні роботи, працювати з контрольно-вимірними, приладами застосовувати набуту інформацію для розв'язання наукових та виробничих завдань, формування та розвиток ціннісного ставлення до цього виду діяльності.

Участь студентів у науково-дослідній роботі є необхідною умовою для формування висококваліфікованого фахівця. На результати дослідницької діяльності певною мірою впливають особистісні схильності, які базуються на інтересах студента, що в свою чергу продукують активне, творче ставлення до майбутньої професії, спонукають до самовдосконалення і саморозвитку. За відсутності інтересу до професії та фахових дисциплін зменшується зацікавленість до навчання, що в свою чергу призводить до зупинки дослідницької діяльності. Тому цей факт повинен бути врахований задля проведення продуктивної дослідницької діяльності й отримання ґрунтовних результатів.

Різноманітна науково-дослідницька діяльність сприяє збільшенню обсягу практичних знань студентів, розвитку умінь і навичок сприймати, пізнавати, аналізувати, зіставляти, оцінювати, підвищує рівень сформованості дослідницьких умінь.

Низка педагогів-дослідників займалася вивченням даного питання. Так, дослідницькі вміння розглядають як уміння використовувати різні прийоми наукового методу задля вирішення навчальних проблем при виконанні різноманітних навчально-дослідних завдань. Розвиток дослідницьких умінь дає можливість студенту не лише відтворювати зміст вивченого матеріалу, але й мислити індивідуально, усвідомлюючи закономірності та логічні зв'язки раніше вивченого навчального матеріалу.

В. Кулешова дослідницькі вміння розглядає як застосування на практиці отриманих знань у формі дій для вирішення завдань дослідного характеру. На її думку у процесі підготовки висококваліфікованого фахівця необхідно приділяти увагу формуванню інтегративних пошуково-дослідницьких умінь, які є синтезом пошукових та дослідницьких умінь.[3, с.36].

На думку Н. Недодатко основою для формування дослідницьких умінь є інтелектуальні вміння, що мають більш високий творчий рівень розвитку загальнонавчальних умінь особистості. Дослідницькі вміння науковець розглядає як складне психічне утворення, що розвивається в процесі навчально-дослідної роботи особистості на основі її готовності до навчально-пошукової діяльності. [4, с. 163].

При цьому формується вміння особистості вирішувати різноманітні проблемні ситуації. Дана якість містить у собі необхідний комплекс знань, умінь, навичок, прийомів, методів наукового дослідження, для ґрунтовного засвоєння навчальних дисциплін. Рівень сформованості дослідницької компетентності майбутніх фахівців має прямий вплив на продуктивність їх майбутньої професійної діяльності.

Отже, зміст формування дослідницької компетентності майбутнього товарознавця-експерта можна представити як складний соціально-педагогічний феномен, що

складається з декількох взаємопов'язаних компонентів (грунтовні знання, дослідницькі вміння, які реалізуються при певних умовах і залежать від зовнішніх умов та внутрішніх чинників, навички проводити експериментальне дослідження).

Слід зазначити, що серед учених існують різні підходи щодо трактування поняття «дослідницька компетентність». Науковці розглядають дослідницьку компетентність як результат грамотно спланованої дослідницької діяльності (написання дослідницької роботи, постановка й аналіз результатів експерименту тощо).

У своєму дослідженні О. Ушаков визначає дослідницьку компетентність як інтегральну властивість особистості, яка проявляється в готовності та здатності до самостійної діяльності у процесі розв'язання поставлених дослідницьких задач, творчого перетворення дійсності на основі сукупності особистісно усвідомлених знань, умінь, навичок, ціннісних ставлень [7, с. 124].

Є. Феськова визначає дослідницьку компетентність як усвідомлену готовність своїми силами рухатися вперед у процесі засвоєння і побудови системи нових знань, переживаючи акти розуміння, смислотворчості і саморозвитку [8, с. 53]. Процес розвитку дослідницької компетентності студентів у професійній підготовці орієнтований на реалізацію їх дослідного й особистісного потенціалу, становлення готовності до активної творчої професійної діяльності. Дослідницька компетентність є не тільки продуктом навчання, а й наслідком саморозвитку студента, його особистісного зростання.

Основна мета технології формування дослідницької компетентності майбутнього фахівця – сформувати здатність розв'язувати різнопланові професійні дослідницькі завдання.

Процес формування дослідницької компетентності майбутнього фахівця має бути націлений не лише на озброєння їх глибокими дослідницькими знаннями, опанування дослідницькими вміннями й навичками, але й на формування їхнього особистісного ставлення до дослідницької діяльності, здатності передбачити і врахувати її важливість та наслідки у навчальному процесі.

Автори по-різному визначають місце дослідницької компетентності в різних класифікаціях ключових компетентностей. І. Зимня подає таку класифікацію дослідницької компетентності як «компетентність, що відноситься до діяльності людини». У класифікації А. Бараннікова дослідницькій компетентності відводиться самостійна роль поряд з навчальною, соціально-особистісною, комунікативною, особистісно-адаптивною та компетентністю в галузі організаторської діяльності й співпраці. Дослідницька компетентність за А. Хуторським розглядається як складова частина пізнавальної компетентності, яка включає «елементи методологічної, надпредметної, логічної діяльності, способи організації цілепокладання, планування, аналізу, рефлексії». Вона також служить компонентом компетентності особистого самовдосконалення, спрямованої на освоєння способів інтелектуального і духовного саморозвитку [12, с. 58].

Поділяємо думку В. Краєвського та А. Хуторського, які розглядають кожну компетенцію, в тому числі дослідницьку, як єдність трьох складових: когнітивної, або змістової, технологічної, або процесуальної, й особистісної. Згідно авторів, під дослідницькою компетентністю слід розуміти знання як результат пізнавальної діяльності людини в певній галузі науки, методи, методики дослідження, якими він повинен опанувати, щоб здійснювати дослідницьку діяльність, а також мотивацію і позицію дослідника, його ціннісні орієнтації.

Висновки з дослідження й перспективи подальших розвідок із напрямку. Отже, важливою складовою навчально-пізнавальної діяльності студентів є формування у них вміння самостійно працювати, здобувати знання з різних

інформаційних джерел та використовувати їх на практиці, що матиме ефективний вплив на процес формування дослідницької компетентності.

На нашу думку, дослідницька компетентність майбутнього товарознавця-експерта – це інтегративне утворення, що визначає здатність особистості повноцінно реалізувати свій потенціал у ході професійної діяльності (знання, вміння, досвід, особистісні якості) для досягнення позитивних результатів у вирішенні специфічних завдань, пов'язаних із особливостями роботи, усвідомлювати її значимість для суспільства й особисту відповідальність за результати цієї діяльності та необхідність її постійного вдосконалювання.

Перспективи подальших розвідок із напрямку дослідження вбачаємо у створенні і обґрунтуванні технології формування дослідницької компетентності майбутніх товарознавців-експертів, а також у розробці методичного забезпечення щодо використання даної технології у процесі фахової підготовки.

Список використаних джерел

1. Брюховецький В. Велика книга пам'яті народу / В.Брюховецький // Діаріуш президента НАУКМА. – 2002. – № 2. – С. 2.
2. Гловин Н.М. Формування дослідницьких умінь з дисциплін природничо-математичного циклу в студентів агротехнічного інституту в процесі фахової підготовки: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04. / Надія Миронівна Гловин. — К, 2007. – 202 с.
3. Кулешова В. В. Формування пошуково-дослідницьких умінь майбутніх інженерів-педагогів у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти / Вікторія Володимирівна Кулешова - Харків, 2007. - 249 с.
4. Недодатко Н.Г. Формування рис творчої діяльності майбутніх спеціалістів у школах нового типу / Н.Г. Недодатко // Допрофесійна педагогічна підготовка учнівської молоді в контексті реалізації цільової комплексної програми «Вчитель» : зб. наук.-практ. матер. Всеукраїнської конференції. – Кривий Ріг, 1998. – С. 162-165
5. Рогозіна О.В. Формування дослідницьких умінь майбутніх учителів трудового навчання [Текст] : дис. ...канд. пед. наук : 13.00.02 / Ольга Василівна Рогозіна. – К, 2007 – 215с.
6. Рубинштейн С.Л. Избранные философско-психологические труды. Основы онтологии, логики и психологии / С.Л.Рубинштейн. – Москва,1997. – 463 с
7. Ушаков А. А. Развитие исследовательской компетентности учащихся профильной школы как личностно-осмысленного опыта осуществления учебно-исследовательской деятельности /А. А. Ушаков // Вестник Адыгейского государственного университета. – Майкоп : Изд-во АГУ, 2008. – С. 123 – 126.
8. Феськова Е. В. Составляющие элементы исследовательской компетентности [Електронний ресурс] / Е. В.Феськова. ☑ Режим доступу: http://gdt.k26.ru/gnpk/index.php?option=com_content.
9. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – №2. – С. 55 – 61.

Стаття надійшла до редакції 22.03.2017 р.

ДИДЕНКО Е.

Полтавский национальный педагогический университет имени В. Г. Короленко, Украина

ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ БУДУЩЕГО ТОВАРОВЕДА-ЭКСПЕРТА: АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ

В статье раскрыто содержание понятия «исследовательская компетентность», отражены особенности организации научно-исследовательской работы и ее роль в процессе формирования исследовательской компетентности в практике профессиональной подготовки будущих товароведов-экспертов. Также рассмотрены взгляды ученых на процесс формирования исследовательской компетентности.

***Ключевые слова:** научно-исследовательская работа, профессиональная деятельность, исследовательская компетентность, будущие товароведы-эксперты.*

DIDENKO E.

Poltava national pedagogical University named after V. G. Korolenko, Ukraine

RESEARCH COMPETENCE OF THE FUTURE EXPERT'S PRODUCT: ASPECTS OF FORMATION

The article highlights the urgent issues of preparation of highly qualified specialists who have a set of key competences, mastering which will be essential at solving possible problems in the future professional work situations, social and daily life.

Introduction of innovative technologies in the educational process of higher school are increasingly attracted the attention of scientists to the problem of professional training future professionals is a prerequisite for the integration of Ukraine into the European community. The process of reforming of higher education includes a complex of innovation needed for update the content of education directed on development of future specialists necessary qualities to make a successful professional activity in the future.

The issue of training highly qualified specialists, scientists believe increasingly important. A priority in the process of of specialist training that has a set of necessary professional competencies is its orientation to the fundamental knowledge, the close connection theory with practice, the desire for occupational self-development and self-actualization, the ability to think creatively and own by methods of scientific research. Implementation of these provisions is possible under conditions of increasing the level of scientific training of students.

As a result of comprehensive analysis of scientific research described the main components of the research competence of students. The attention is focused on the need to involve students of research activities. The article describes the concept of «research competence», the specific features of the organization the research work and its role in forming research competence in the practice of professional training of future commodity researchers.

***Key words:** research work, professional activity, research competence, future commodity experts.*